

Л.П.Маркітан*

ПОСТАТЬ ІВАНА ФРАНКА В КІНОФОТОДОКУМЕНТАХ

У статті аналізуються фото- й кінодокументи, присвячені висвітленню постаті І.Франка й заходам з ушанування його пам'яті.

«...Я син народа,
Що в гору йде, хоч був запертий в льох,
Мій поклик: праця, боротьба, свобода,
Я є мужик, пролог, не епілог».

Іван Франко

2006-й – рік Івана Франка. Людини, що ввійшла в історію як геніальний письменник і визначний діяч визвольного руху. Своєю творчістю й багатогранною літературною та громадською діяльністю він створив цілу епоху в історії української культури й літератури.

Мета даної статті – ознайомити наукову громадськість України з унікальними фото- й кінодокументами, що збереглися в архівах або вміщені в різних виданнях у вигляді ілюстрацій, і які донесли до нас зовнішній вигляд Івана Франка в різні періоди його життя та окремі події з ушанування його пам'яті, що вже стали набутком історії.

Звісна річ, що ані документальні фотографії, ані кінокадри з хронікально-документальних фільмів, кіножурналів, кіно- й телесюжетів не додадуть жодного штриха до портрета Івана Франка – велетня думки й праці, Івана Франка – українського громадського діяча, видатного письменника й, нарешті, Івана Франка – ученого, літературознавця, історика, філософа, фольклориста, етнографа, перекладача. Іван Франко не оминув своєю увагою жодну зі сфер духовної (та й не тільки) діяльності українства другої половини XIX – початку XX ст. Лесь Мартович порівнював його з великим небесним світилом, що гріє всю Україну, а світить набагато далі¹.

* Маркітан Людмила Порфиріївна – канд. іст. наук.

Іван Якович Франко народився 27 серпня 1856 р.* в селі Нагуєвичі (присілок Слобода), у мальовничому куточку галицького передгір'я Карпат, у родині сільського коваля Якова Франка та Марії Кульчицької².

Із краєвидами Франкового рідного села в різні роки знайомлять окремі кінокадри, що зберігаються в єдиній в Україні спеціалізованій архівній установі – Центральному державному кінофотофоноархіві ім. Г.С.Пшеничного (ЦДКФФА України)³. Це, перш за все, кінофільм О.Довженка «Освобождение украинских и белорусских земель от гнёта польских панов и воссоединение народов в единую семью» (Київська кіностудія художніх фільмів 1940 р., кіножурнал «Радянська Україна» за серпень 1956 р. – №41⁴ та кінофільм «Іван Франко» виробництва Київнаукфільм, 1956)⁵.

У часописах «Усе для школи: Українська література. Іван Франко» (К., 2000. – Вип.9. – С.4.) вміщено як ілюстрацію малюнок хати, де народився І.Франко, художниці Ольги Кульчицької.

Маємо декілька кінофотодокументів, що зберігаються в ЦДКФФА України, на яких зафіксовано місце, де була батьківська хата. Це – меморіальна дошка, встановлена на стовпі невдовзі після його смерті⁶, потім гранітна плита, на одній із них є напис: «Тут буде побудовано музей Івана Франка»⁷, а згодом – пам'ятник типу невеличкого пантеону⁸.

Із цієї групи документів хотілося б зупинитися на світлині (од. зб. 0-124847), на якій зображено дітей із Дрогобицького будинку піонерів, які покладають квіти на меморіальну плиту. Один із піонерів тримає прапор, а інші салютують йому. Фото зроблене 31 липня 1956 р., у 100-річний ювілей із дня народження Івана Франка. Цей простий дитячий знімок – свідчення великої поваги до Каменяра.

Перший за часом фотодокумент – це Івасик Франко, учень III класу Дрогобицької гімназії (фото 1870 р., фрагмент групової фотографії⁹). Збереглася й сама груповою фотографія гімназистів. На ній також напис «1870 р.»¹⁰.

Згадуючи роки навчання в гімназії, І.Франко писав: «Зразу мене ніхто не знав, і весь перший курс я сидів у «ослячій лавці», в самому куті, та пальцями довбав дри в стіні»¹¹. Але потяг до знань був дуже великим ще з дитинства. Як зазначав у своїх спогадах шкільний товариш Івана Франка Карл Бандрівський: «1 вересня 1865 р. Франка привела до Дрогобича мати. Малий Івась так рвався до навчання, що не чекаючи, поки швець пошиє йому чоботи, записався до школи босий»¹².

Маємо ще одну світлину, на якій знято І.Франка з учнями гімназії (як свідчить анотація, після її закінчення) в Дрогобичі, липень 1874 р.¹³ Проте з біографії відомо, що Дрогобицьку гімназію І.Франко закінчив 1875 р. Що це – помилка в даті, чи в архівній анотації?

До наших днів дійшла фотографія, на якій бачимо будівлю гімназії в Дрогобичі, де навчався І.Франко¹⁴, а на фасаді – встановлена в радянські часи художньо-меморіальна композиція «Іван Франко – гімназист»¹⁵.

Один із учителів гімназії згодом відзначав: «Ще нині пригадую його собі, як маленького, марненького на лиці хлопчину, з руденьким волоссям, хлопчину тихої вдачі, майже байдужого. Цю останню прикмету я подаю підкреслено, бо вона вже тоді характеризувала цього чоловіка»¹⁶.

Михайло Мочульський, автор книжки «Іван Франко. Студії і спогади», що вийшла друком у Львові 1938 р., так описував зовнішність І.Франка: «Він був середнього зросту, з гарним високим чолом. З трохи крученим рудавим волоссям, з рудавими вусами і сіро-сталевими очима. На його обличчі малювалися ро-

* У розмові зі своїм шкільним товаришем Карлом Бандрівським І.Франко зізнався, що справжня дата його народження – 25 серпня. А 27 серпня – дата його хрещення, тому-то воно потрапило в усі офіційні документи (див.: Грицак Я. «...Дух, що тіло рве до бою...»: Спроба політичного портрету Івана Франка. – Л., 1990. – С.9).

зум і енергія. Очі і вуса показували на впертість і завзяття»¹⁷. Таким він і виглядав на фотографіях у молоді роки.

1875 р. Іван Франко – студент філософського факультету Львівського університету, але закінчував навчання лише 1891 р. в Чернівецькому університеті. На світліні, що надійшла з Національного архіву Канади (П-9581), І.Франко – студент (1876 р.). Інший фотознімок тих часів уміщено як ілюстрацію в книжці О.І.Білецького, І.І.Басса та О.І.Кисельова «Іван Франко. Життя і творчість»¹⁸.

Низка кінофотодокументів, що зберігається в ЦДКФФА України, – це портрети письменника в різні роки його життя¹⁹. На превеликий жаль, багато з них не атрибутовано, відсутня дата зйомки, а частина фотографій, виконаних у різний час, судячи із зображення, віднесені до 1881 р. Залучаючи інші ілюстровані видання, наукові дослідження, авторів вдалося встановити окремі дати зйомки, але ця робота потребує продовження.

Слід зазначити, що фотопортрети Івана Франка широко залучали українські кінодокументалісти. Так, у документальних фільмах «Михайло Коцюбинський»²⁰, «Павло Грабовський»²¹, «Добра і правди син»²², «І струни Лисенка живі»²³, «Трагедія Карпат України»²⁴ тощо маємо чудові портрети Каменяра.

Відомо, що Іван Якович за свої політичні погляди тричі був заарештований австро-угорською владою. Із приводу першого арешту він писав у листі до відомого українського публіциста, політика, фольклориста, літературознавця Михайла Драгоманова, який відіграв у біографії І.Франка роль духовного батька: «Безтолковий процес [...] упав на мене як серед вулиці цегла на голову»²⁵.

І.Франко згадував: «Дев'ять місяців, пробутих у тюрмі, були для мене тортурою. Мене трактовано як звичайного злодія, посаджено між самих злодіїв і волоцюг»²⁶.

Під час другого арешту (1880 р.) І.Франкові інкримінували соціалістичну агітацію й пропаганду. Ув'язнений він був у колишньому будинку міської управи в м. Коломиї. У фондах ЦДКФФА України зберігається фото будівлі зі встановленим на ньому барельєфом²⁷.

До нас дійшли й сімейні знімки. У травні 1886 р., під час другого приїзду Івана Франка до Києва, він узяв шлюб із громадською діячкою й видавцем Ольгою Федорівною Хоружинською. На фото В.Висоцького – подружжя в день весілля²⁸.

Маємо ще одне фото дружини 1880-х рр.²⁹ та знімок 1904 р., на якому зображено сім'ю Франка: він, дружина, сини Андрій, Петро, Тарас та донька Ганна³⁰.

У поле зору об'єктиву потрапили й рідні Каменяра: син Петро Іванович – кандидат в депутати народних зборів Західної України (1939 р.) та депутат Верховної Ради УРСР (1940 р.)³¹, син Тарас Іванович – науковий співробітник Інституту літературознавства АН УРСР³², його дочка Зіновія – кандидат філологічних наук³³ та дочка Івана Франка – Ганна Іванівна Франко-Ключка³⁴.

Особливе місце в колекції кінофотодокументів належить прижиттєвим знімкам, на яких зображено І.Франка з передовими діячами того часу. Фотографії-сучасниці допомагають глибше й наочніше уявити Каменяра.

Тут і Ольга Кобилянська (Львів, 1898 р.)³⁵, і Михайло Коцюбинський та Володимир Гнатюк (Львів, 1905 р.)³⁶, і Борис Грінченко (Львів, 1912 р., накладом М.Венґжина)³⁷, і Павло Грабовський (приблизно 1885–1886 рр.)³⁸, і Олександр Колесса, і Станіслав Людкевич (Львів, 1913 р.). Останній знімок – репродукція з фотодокумента Центрального державного архіву-музею літератури й мистецтва України (Ф.913. – Оп.1. – Спр.9).

Збереглася фотографія: 19-річний Іван Франко зі своїми товаришами Михайлом Погорецьким* (згодом громадський діяч і журналіст) та Ярославом Рошкевичем³⁹.

* У книзі Л.Хинкулова «Франко» (Москва, 1961), на вклейці між сс.32–33 вміщене те ж саме фото, де Погорецького названо Іполитом.

Маємо ще групові знімки І.Франка: зі співробітниками газети «Kurjer Lwowski» (1887 р.)⁴⁰, серед діячів української культури – літераторів і письменників (Львів, 1908–1909 рр.)⁴¹, сучасників⁴², представників громадськості Львова (1910 рр.)⁴³, у притулку легіонерів (Львів, 1916 р.)⁴⁴ тощо.

Із цієї низки фотодокументів, безумовно, викликає інтерес світлина, на якій зображено Івана Франка та Михайла Грушевського – організаторів українських курсів для студентів зі Східної України. Серед слухачів – Федір Вовк, Марія Грушевська, Володимир Гнатюк, Володимир та Дмитро Дорошенки, Левко Чикаленко, Іван Труш, Тит Ревакович, Іван Брік, Марія Деркач, Іван Липа, Юрій Лаврівський, Михайло Мочульський, Артем Хомик, Олександр Скоропис-Йолтуховський, Василь Панейко тощо⁴⁵.

1898 р. відбулося святкування 100-річчя української культури на Галичині. На фото – учасники свята: Михайло Павлик, Євгенія Ярошинська, Наталя Кобринська, Ольга Кобилянська, Сильвестр Лепкий, Андрій Чайковський, Кость Паньківський, Іван Копач, Володимир Гнатюк, Осип Маковей, Михайло Грушевський, Іван Франко, Олександр Колесса, Богдан Лепкий, Іван Петрушевич, Філарет Колесса, Йосип Кишакевич, Денис Лукіянович, Михайло Івасюк⁴⁶.

Наприкінці квітня 1908 р. внаслідок непосильної безперервної праці, домашніх негараздів та постійного нервового збудження Іван Якович тяжко захворів на нервову хворобу – контрактуру рук, що призвела до корчів пальців. Далися взнаки три арешти, вогкі каземати, в яких І.Франко провів майже два роки. Сам письменник про це писав: «Позбавлений свободи обох рук від кінця квітня 1908 р. я мав утруднену всяку духовну роботу й користувався книжками»⁴⁷. Маємо фото за 1912 р., на якому І.Франко диктує свої твори секретареві⁴⁸. Сам же письменник згадував, що диктував старшому синові Андрієві.

На всіх знімках, починаючи з 1908 р. й до смерті, І.Франко зображений із захованими в одезину руками. Навесні 1909 р. Каменяр виїздить на лікування на узбережжя Адріатики. На знімку він сидить на стільці серед декількох ліжок⁴⁹.

У часопису «Усе для школи», окрім сімейних фотографій, розміщено портрети коханих жінок Івана Яковича. Це Целіна Зигмунтовська, яка доглядала його в останні роки життя, коли дружина знаходилася в божевільні; Ольга Франко, про яку в поезії «Тричі мені з'являлася любов» казав: «Одна несміла, як лілея біла»; Ганна Павлик, сестра товариша Івана Яковича, письменника й громадського діяча Михайла Павлика, з якою І.Франко мав намір одружитися⁵⁰.

28 травня 1916 р. Іван Франко помирає. Фотодокументи зафіксували труну з його тілом, установлену в робочому кабінеті⁵¹, та масу людей під час похоронної процесії (Львів, 31 травня 1916 р.)⁵².

На світлинах і кінокадрах відбито й місця меморіального плану: дуб у с. Нагуєвичі (зараз – с. Івана Франка), під яким любив відпочивати І.Франко⁵³, музей-садиба⁵⁴, кам'яна брила в с. Криворівня (Івано-Франківщина)⁵⁵, будівлі, інколи з меморіальними дошками, де жив, навчався, працював чи перебував письменник: Львів⁵⁶, Київ⁵⁷, Дрогобич⁵⁸, Чернівці⁵⁹, Тернопіль⁶⁰, Криворівня⁶¹.

У фондах ЦДКФФА України зберігаються різні плани могили з пам'ятником (скульптор С.Литвиненко) на Личаківському кладовищі у Львові⁶².

Перший за часом кінодокумент – кадр із фільму «Освобождение украинских и белорусских земель», де кінорежисер Олександр Довженко і драматург Олександр Корнійчук покладають вінок на могилу Івана Франка (Львів, 15 жовтня 1939 р.)⁶³.

Другий – сюжет, знятий операторами Української студії хронікально-документальних фільмів і розміщений у кіножурналі «Радянська Україна» за 18 грудня 1940 р. №118. На півці: будинок музею Івана Франка у Львові, відвідувачі оглядають експонати, екскурсію веде директор музею Петро Франко – син письменника⁶⁴.

Улітку 1944 р. могилу Каменяра відвідали актори Київського академічного українського драматичного театру ім. Івана Франка. На мітингу виступив народний артист УРСР Юрій Шумський. Серед присутніх – Наталія Ужвій, Гнат Юра, поет Андрій Малишко (ще у військовому однострої) та заступник голови Ради Міністрів УРСР – поет Микола Бажан⁶⁵.

У червні 1946 р. на екрани країни вийшов кіножурнал «Радянська Україна», присвячений пам'яті Івана Франка. Бачимо: на його могилі відбувається громадянська панахида у зв'язку з 30-річчям від дня смерті⁶⁶.

Низка кінофотодокументів знайомить із відкриттям літературно-меморіальних музеїв І.Франка та встановленням пам'ятників у Галичині, Києві⁶⁷.

1956 р. за рішенням Всесвітньої Ради Миру у світі відзначалося 100-річчя від дня народження Каменяра. Десять кінодокументів присвячено цій події. Тут і організація виставок творів письменника; і святкування ювілею в Каневі, Львові, Києві, Нагуевичах та ін.; і відкриття ювілейного пленуму Спілки письменників України; і сцени з вистави «Украдене щастя» та балету Анатолія Кос-Анатольського «Сойчине крило»; і відвідання музеїв, могили, покладання вінків⁶⁸. У поле зору об'єктива потрапили діячі партії й уряду УРСР П.Ю.Шелест, Н.Т.Кальченко, М.П.Підгорний, П.Т.Тронько, письменники й поети А.Малишко, М.Бажан, П.Тичина, М.Тихонов, О.Гончар, Р.Братунь, М.Рильський, Д.Павличко, колумбійський письменник Хорхе Саламеа, канадці І.Процак та Джон Вір, П.Козланюк, грузинський поет С.Чиковані, казахський поет Т.Куртазін, О.Корнійчук, Л.Дмитерко, В.Козаченко, В.Сосюра, І.Драч, І.Вільде, П.Панч, композитори С.Людкевич, О.Колесса, науковці І.Білодід (згодом академік), Т.Франко, З.Франко, Герої Соціалістичної Праці М.Савченко, П.Троян, М.Целера, У.Гула, Н.Загледа тощо⁶⁹.

В архіві накопичилися кінофотодокументи, що розповідають про окремі моменти святкування 110-річчя від дня народження І.Франка – учасники наукової сесії АН УРСР покладають вінки на могилу (Львів, 9 жовтня 1966 р.)⁷⁰; 125-річчя – засідання Спілки письменників України в приміщенні Івано-Франківського драматичного театру (1981 р.)⁷¹; 130-річчя – міжнародний симпозіум «Франко і світова культура» тощо⁷².

1977 р. у Львові проходило святкування Днів радянської літератури. Зберігся кіносюжет, присвячений цій події⁷³.

Обсяг статті не дозволяє охопити весь матеріал, присвячений Іванові Франку, тому поза увагою автора залишається ще частина зорових джерел – кінофотодокументів, поштових листівок, іконографічних матеріалів тощо.

У наведеному епіграфі є такі слова «Я син народа... мужик, пролог». І дійсно, відзначаючи 150-річний ювілей від дня народження І.Франка, підкреслюємо, що він був і є прапором нації, людиною світового значення. Недарма прогресивна молодь Галичини, вітаючи І.Франка ще 1898 р., із нагоди 25-річчя його літературної та громадської діяльності, підкреслювала, що він був для них тим, чим Т.Шевченко – для молоді 1850–1860-х рр. «Ти вціплював в нас любов для бідних і покривджених, – зазначалося у вітанні, – а ненависть до всього, що має «серце люте» і «полоще кров'ю рот». Ти запалював у грудях наших сміливість до великого бою за добро, і щастя, і волю»⁷⁴.

Про повагу з боку світової громадськості до І.Франка свідчить і кінофільм під назвою «Перебування на Україні делегації українських організацій Канади і США» та збірник кіносюжетів, виробництва «Укркінохроніки»⁷⁵.

Художня, наукова й публіцистична спадщина Івана Франка ввійшла у всевітню скарбницю культури й літератури, збагатила нашу культуру безсмертними творіннями. А зовнішній вигляд Каменяра донесли до нащадків документальні фотографії, кінофільми, кіносюжети, окремі кінокадри. І кожен такий документ – це своєрідний внесок не тільки в скарбницю світової чи української

культури, а й водночас в історію України. Бо наша історія ніщо без народу, а особливо без тих, хто присвятив усе своє життя служінню йому.

¹ Грицак Я. «...Дух, що тіло рве до бою...»: Спроба політичного портрету Івана Франка. – Л., 1990. – С.5.

² Там само. – С.9.

³ Центральний державний кінофотофоноархів України ім. Г.С.Пшеничного (далі – ЦДКФФА України). – Од. зб. 539-II.

⁴ Там само. – Од. зб. 1780-II.

⁵ Там само. – Од. зб. 2890.

⁶ Там само. – Од. зб. 0-7078, 0-75188, 539-II.

⁷ Там само. – Од. зб. 0-97446, 0-129680.

⁸ Там само. – Од. зб. 2-136118, 2-223289.

⁹ Іван Франко в ілюстрованій поштовій листівці за матеріалами колекції М.С.Забоченя. Каталог виставки. – Л., 1987. – С.18; Франко: життя і творчість. – К., 1956. – Уклейка між сс.24–25.

¹⁰ ЦДКФФА України. – Од. зб. 2-26501.

¹¹ Франко І. Про батька: Статті, оповідання, спогади. – К., 1964. – С.180.

¹² Там само.

¹³ ЦДКФФА України. – Од. зб. 0-174494, 2-26514.

¹⁴ Там само. – Од. зб. 0-97450.

¹⁵ Усе для школи. Українська література. Іван Франко. – К., 2000. – Вип.9. – С.4.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Цит. за: Франко І. Вказ. праця. – С.183.

¹⁸ Білецький О.І., Басс І.І., Кисельов О.І. Іван Франко. Життя і творчість. – К., 1956. – Уклейка між сс.40–41.

¹⁹ ЦДКФФА України. – Од. зб. 0-7079, 0-7083, 0-181920, 0-183610, 2-25699, 2-2650, 2-26502, 2-26503, 2-26516, 2-39689, 2-39698, 2-39699, 2-133227, 2-133228.

²⁰ Там само. – Од. зб. 5516-I.

²¹ Там само. – Од. зб. 4919.

²² Там само. – Од. зб. 4429-I.

²³ Там само. – Од. зб. 3930.

²⁴ Там само. – Од. зб. 12002.

²⁵ Усе для школи... – С.5.

²⁶ Там само.

²⁷ ЦДКФФА України ім. Г.С. Пшеничного. – Од.зб. 0-180736.

²⁸ Там само. – Од.зб. 0-7077; Усе для школи, обкладинка; Білецький О.І., Басс І.І., Кисельов О.І. Вказ. праця. – Уклейка між сс.216–217.

²⁹ Усе для школи... – Обкладинка.

³⁰ Там само.

³¹ ЦДКФФА України. – Од.зб. 2-28296, 1321-II, 118, 539-I-II.

³² Там само. – Од. зб. 2-65316, 0-97451.

³³ Там само. – Од. зб. 057319, 11669-I, 1257, 4813-I, 681-III, 156-I.

³⁴ Там само. – Од. зб. 2-104482, 2-104523.

³⁵ Там само. – Од. зб. 5-1844.

³⁶ Там само. – Од. зб. 2-26512.

³⁷ Там само. – Од. зб. 2-25559; Іван Франко в ілюстрованій поштовій листівці... – С.44.

³⁸ ЦДКФФА України. – Од. зб. 0-7089.

³⁹ Грицак Я. Вказ. праця. – Уклейка між сс.32–33.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ ЦДКФФА України. – Од. зб. 0-7095; Усе для школи. – Обкладинка; Грицак Я. Вказ. праця. – Уклейка між сс.32–33.

⁴² ЦДКФФА України. – Од. зб.4-14929.

⁴³ Там само. – Од. зб. 0-184029.

⁴⁴ Там само. – Од. зб. 0-136390.

⁴⁵ Там само. – Од. зб. 2-150699.

⁴⁶ Грицак Я. Вказ. праця. – Уклейка між сс.32–33.

- ⁴⁷ Білецький О.І., Басс І.І., Кисельов О.І. Вказ. праця. – С.115.
- ⁴⁸ Усе для школи... – Обкладинка; Хинкулов Л. Указ. соч. – Вклейка между сс.144–145.
- ⁴⁹ Білецький О.І., Басс І.І., Кисельов О.І. Вказ. праця. – С.116.
- ⁵⁰ Усе для школи... – Обкладинка.
- ⁵¹ Там само.
- ⁵² Там само.
- ⁵³ ЦДКФФА України. – Од.зб. 0-93110, 0-97449, 2-118680, 2-117585, 7657-II.
- ⁵⁴ Там само. – Од. зб. 359, 2890 I-II, 8905-I-V, 269.
- ⁵⁵ Там само. – Од. зб. 0-119861.
- ⁵⁶ Там само. – Од. зб. 0-145154, 0-175308, 2-2650, 5128-IV, 12303-V, 16668 – Сюж.1.
- ⁵⁷ Там само. – Од. зб. 97447, 2-156555, 5118.
- ⁵⁸ Там само. – Од. зб. 0-97450, 0-13293.
- ⁵⁹ Там само. – Од. зб. 0-75194.
- ⁶⁰ Там само. – Од. зб. 4179, 9979 – Сюж.16.
- ⁶¹ Там само. – Од. зб. 0-61231, 2-103005.
- ⁶² Там само. – Од. зб. 2-100042, 2-103207, 521, 191, 945, 277, 4371-II, 539-II, VIII.
- ⁶³ Там само. – Од. зб. 539-II, 0-148076.
- ⁶⁴ Там само. – Од. зб. 118-V.
- ⁶⁵ Там само. – Од. зб. 0-54067, 0-54068.
- ⁶⁶ Там само. – Од. зб. 277-II.
- ⁶⁷ Там само. – Од. зб. 8905-I-V, 2890-I-II, 1878-II, 2995-I, 118-V, 80-III; 1321, 1257.
- ⁶⁸ Там само. – Од. зб. 1245-II, 1252-V, 1253-II, 1254-II, 1255-III, 1256-II, 1257-I, 1258-I, 1258-II, 1321.
- ⁶⁹ Там само. – Од. зб. 0-15207, 0-223306, 2-25916, 0-25918, 0-145156, 0-54067, 0-54068, 2-48557, 0-148076, 1541-II, 2890, 1321, 2995-I, 3401-III.
- ⁷⁰ Там само. – Од. зб. 0-223306, 3401-III.
- ⁷¹ Там само. – Од. зб. 8205.
- ⁷² Там само. – Од. зб. 10549-I-II, 11669 – Сюж.1.
- ⁷³ Там само. – Од. зб. 6439-III.
- ⁷⁴ Літературно-науковий вісник. – Л., 1898. – Т.IV. – С.124.
- ⁷⁵ ЦДКФФА України. – Од.зб. 341, 2258-IV.

The article analyses documentary photographs and motion pictures, devoted to promoting knowledge about I.Franko and about commemorations of Franko. arrangements memory.
